

Sygn. akt I NSNc 196/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 grudnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maria Szczepaniec (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Czubik

Józef Kowalski (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z wniosku J. S.

z udziałem E. G. i A. K. reprezentowanej przez A. K. - kuratora dla nieznanej z
miejsca pobytu

o stwierdzenie nabycia spadku po K. K.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw
Publicznych w dniu 2 grudnia 2021 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od postanowienia
Sądu Okręgowego w W. z 14 października 1999 r., sygn. V Ca (...)

- 1. uchyla w całości zaskarżone postanowienie i przekazuje
sprawę Sądowi Okręgowemu w W. do ponownego rozpoznania;**
- 2. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania przed
Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w W. postanowieniem z 21 czerwca 1999 r., III Ns (...) stwierdził, że:

1. spadek po K. S., zmarłym 21 października 1942 r. w W. (województwo wileńskie) ostatnio przed śmiercią tamże stale zamieszkałym, na podstawie ustawy nabyli: żona N. S. w 1/7 części w majątku nieruchomym i w 1/4 części w majątku ruchomym oraz syn J. S. i córka M. G. z domu S. po 3/7 w majątku nieruchomym i po 3/8 w majątku ruchomym każde z nich;
2. wchodzący w skład spadku po K. S. majątek ziemski (pozamiejski) na podstawie ustawy nabyli: żona N. S. w 1/7 części, córka M. G. z domu S. w 1/7 oraz syn J. S. w 5/7 częściach.

Od powyższego postanowienia apelację wniosła E. G., którą Sąd Okręgowy w W. oddalił postanowieniem z 21 czerwca 1999 r., sygn. akt V Ca (...).

Prokurator Generalny wniosł do Sądu Najwyższego (data wpływu: 10 maja 2021 r.) skargę nadzwyczajną, na podstawie art. 89 § 1 i § 2 w zw. z art. 115 § 1 i 1a ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz. U. 2021 r., poz. 154; dalej: u.SN), od prawomocnego postanowienia Sądu Okręgowego w W. z 14 października 1999 r., V Ca (...), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, zaskarżając go w całości.

Skarżący, na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 u.SN, zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 64 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 r., Nr 78 poz. 486 ze zm.; dalej Konstytucja RP), dotyczących prawa własności oraz prawa do dziedziczenia, poprzez wydanie orzeczenia w przedmiocie nabycia prawa do spadku, sprzecznie z ustawowymi zasadami dziedziczenia, będącego następstwem zastosowania przepisów prawa materialnego w brzmieniu nieobowiązującym w chwili otwarcia spadku, co naruszyło prawo uczestniczki postępowania M. G. do dziedziczenia we właściwym udziale wynoszącym 3/7 w majątku nieruchomym po zmarłym ojcu K. S.
2. rażące naruszenie prawa materialnego, to jest art. 1128 Prawa cywilnego ziem wschodnich Tom X Cz. I Zводу Praw Rosyjskich (dalej: Prawo cywilne ziem wschodnich), wyrażające się w zastosowaniu brzmienia tego przepisu sprzed jego zmiany wprowadzonej ustawą z dnia 11 maja 1922 r., o uchyleniu ograniczeń w

sprawach spadkowych kobiet w Ziemi Wileńskiej i w województwach: nowogrodzkim, poleskim, wołyńskim, oraz w powiatach: bielskim, białostockim, białowieskim, grodzieńskim, sokolskim i wołkowyskim województwa białostockiego w brzmieniu ustalonym nowelą z dnia 18 maja 1922 r. (Dz.U. 1922 r., Nr 43, poz. 358), a w efekcie stwierdzenie nabycia spadku ziemskiego (poza miejskiego) po K. S. przez żonę N. S. w 1/7 części, córkę M. G. w 1/7 części oraz J. S. w 5/7 części, podczas gdy w chwili otwarcia spadku przepis ten nie różnicował majątku spadkodawcy co do miejsca jego położenia, jak również nie różnicował udziałów spadkobierców w zależności od płci, co spowodowało, że udziały dzieci K. S., po wydzieleniu części ustawowej dla żony, były równe i wynosiły po 3/7 w majątku nieruchomym i 3/8 w majątku ruchomym;

3. rażące naruszenie prawa procesowego, tj. art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 386 § 6 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym w dacie orzekania przez sąd II instancji, polegające na uznaniu, iż orzeczenie Sądu Wojewódzkiego w W. z dnia 6 kwietnia 1995 r. o sygnaturze V Cr (...), w zakresie przesądzenia o prawidłowości zastosowanego przez Sąd Rejonowy w W. w postanowieniu z dnia 30 grudnia 1994 r. prawa, wyłączało możliwość rozpoznania podniesionego przez uczestniczkę E. G. zarzutu obrazy prawa materialnego, podczas gdy analiza uzasadnienia postanowienia Sądu Wojewódzkiego w W. z dnia 6 kwietnia 1995 r. wprost wskazuje, iż sąd ten podzielił ocenę prawną sądu I instancji, jedynie w zakresie zastosowanego aktu prawnego w postaci Prawa cywilnego ziem wschodnich, a nie prawidłowości konkretnej normy prawnej, co w konsekwencji zgodnie z art. 378 § 1 k.p.c. obligowało sąd odwoławczy w W. do zbadania z urzędu, poza granicami wyznaczonymi apelacją, prawidłowości powołanej podstawy prawnej zaskarżonego rozstrzygnięcia Sądu Rejonowego w W. z dnia 21 czerwca 1999 r., a które to naruszenie skutkowało utrzymaniem w mocy orzeczenia opartego na nieobowiązującym w chwili śmierci spadkodawcy brzmieniu art. 1128 Prawa cywilnego ziem wschodnich.

W uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej Prokurator Generalny wyjaśnił, że brak prawidłowego zastosowania przez Sąd Okręgowy w W. obowiązujących przepisów określających obowiązki sądu spadku, poprzez zastosowanie niewłaściwego przepisu prawa materialnego, skutkowało wydaniem orzeczenia,

którego zaskarżenie skargą nadzwyczajną jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą bezpieczeństwa prawnego. Prokurator Generalny zauważył, że stwierdzenie dziedziczenia niezgodnie z prawem narusza prawo do własności nabyte z chwilą otwarcia spadku przez osoby będące spadkobiercami. W ocenie Prokuratora Generalnego zaniechanie Sądu Okręgowego w W. w zakresie dokonania prawidłowej subsumpcji stanu faktycznego pod właściwą normę prawną, skutkowało niewypełnieniem obowiązku zbadania z urzędu, w jakim udziale dziedziczą poszczególni spadkobiercy. Skarżący przyjął, że aktem prawnym mającym zastosowanie do oceny prawnej stanu faktycznego, jest Tom X Części I Zводу Praw Rosyjskich, co znajduje uzasadnienie w treści art. LI ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. przepisy wprowadzające Kodeks cywilny i art. XVIII dekretu z dnia 8 października 1946 r. przepisy wprowadzające prawo spadkowe. Ponadto zdaniem Prokuratora Generalnego, powyższe wynika również z treści postanowienia Sądu Wojewódzkiego w W. z dnia 6 kwietnia 1995 r., przekazującym sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w W., przy zastosowaniu przepisów Tomu X Części I Zводу Praw Rosyjskich. Dalej – skarżący podkreślił, że wskutek naruszenia art. 1128 Prawa cywilnego ziem wschodnich doszło do błędnego ustalenia udziałów spadkowych po K. S. i bezpodstawnego pozbawienia spadkobierczyni M. G. udziału w majątku spadkowym, a w konsekwencji pozbawienie jej prawa własności, co jest oczywiście sprzeczne z zasadą praworządności.

W konsekwencji autor skargi nadzwyczajnej wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w W. oraz pozostawienie mu rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie.

Zgodnie z art. 89 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2021, poz. 154, dalej: u.SN), jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego

zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojkowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile: orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji, lub orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Skarga nadzwyczajna stanowi instytucję prawną zaliczaną do nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Ustawodawca przyjął, że celem skargi nadzwyczajnej jest eliminowanie z obrotu prawnego wadliwych orzeczeń sądowych, które nie spełniają podstawowych standardów, w szczególności zostały wydane w oparciu o nieprawidłowo zrekonstruowane normy prawne lub ustalenia sądu są sprzeczne z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, nawet w przypadku, gdy są już prawomocne (uzasadnienie projektu ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, druk sejmowy VIII kadencji nr 2003).

Orzekanie w ramach skargi nadzwyczajnej ma jednak charakter wyjątkowy, bowiem możliwość skorygowania prawomocnych orzeczeń uzasadniania jest takim stopniem ich wadliwości, którego nie da się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, czyniąc je przez to elementarnie niesprawiedliwymi.

Na podmiocie wnoszącym skargę nadzwyczajną spoczywa w pierwszej kolejności powinność wykazania zaistnienia w danej sprawie przynajmniej jednego z uchybień wymienionych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN. Zaistnienie tego rodzaju uchybienia potwierdza wadliwość zaskarżonego orzeczenia, rodząc jednocześnie obowiązek zbadania, czy wadliwość ta powinna być usunięta ze względu na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Samo zatem zaistnienie przesłanki szczególnej wskazanej w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN nie przesądza automatycznie o konieczności usunięcia z obrotu prawnego zaskarżonego orzeczenia. Natomiast niezasadność zarzutów podnoszonych przez podmiot skarżący w ramach podstaw szczególnych przesądza o bezzasadności

skargi, nawet bez badania przesłanki ogólnej skargi (wyroki Sądu Najwyższego z: 30 czerwca 2021 r., I NSNc 171/20; 28 lipca 2021 r., I NSNc 179/20; postanowienie Sądu Najwyższego z 2 marca 2021 r., I NSNk 5/20).

W orzecznictwie ugruntowany jest pogląd, że skarga nadzwyczajna nie służy do eliminowania wszystkich wadliwych orzeczeń sądowych, a jedynie tych, które obarczone są wadami o fundamentalnym znaczeniu w świetle zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, które uzasadniają ingerencję w powagę rzeczy osądzonej (zob. wyroki Sądu Najwyższego z: 9 grudnia 2020 r., I NSNu 2/20; 30 czerwca 2021 r., I NSNc 171/20; 28 lipca 2021 r., I NSNc 179/20; postanowienie Sądu Najwyższego z 2 marca 2021 r., I NSNk 5/20).

Zasada demokratycznego państwa prawnego w znaczeniu opisowym jest zbiorem różnych wartości bezpośrednio lub pośrednio wyrażonych w Konstytucji RP, dotyczących prawa, ustroju państwa oraz relacji między państwem a jednostką (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 listopada 1997 r., K 26/97).

W literaturze wskazuje się, że ustawodawca przyznał pierwszeństwo zasadzie sprawiedliwości, rozumianej jako wydanie orzeczenia wolnego od wad, zgodnego z prawem materialnym i procesowym, a także opartego na prawidłowo zebranych i zweryfikowanym materiale dowodowym. Jednocześnie przewidział mechanizmy mające na celu zabezpieczenie stabilności prawomocnych orzeczeń sądowych w takim zakresie, w jakim jest to do pogodzenia z założeniami skargi nadzwyczajnej (K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 458).

Wniesienie skargi nadzwyczajnej jest dopuszczalne dopiero po wyczerpaniu dostępnych środków zaskarżenia (art. 89 § 1 u.SN). Ustawa przewiduje ponadto ściśle określony krąg podmiotów uprawnionych do jej wniesienia (art. 89 § 2 u.SN).

Prokurator Generalny zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu rażące naruszenie prawa materialnego poprzez zastosowanie nieobowiązującego art. 1128 Prawa cywilnego ziem wschodnich w chwili otwarcia spadku.

Od 1840 roku na terenie województwa wileńskiego wchodzącego później w skład II Rzeczypospolitej Polskiej, a następnie włączonym do Republiki Litewskiej, w zakresie prawa spadkowego, obowiązywały przepisy Prawa cywilnego ziem

wschodnich, zawarte w księdze III w rozdziale V działu II „O nabywaniu majątków przez spadkobranie ustawowe”. Powyższe potwierdził również Sąd Wojewódzki w W. w postanowieniu z 6 kwietnia 1995 r., sygn. akt V Cr (...). Natomiast, przepisy proceduralne były zawarte w Ustawie postępowania cywilnego z 1864 r. (wydanie z 1914 r.) w księdze czwartej (S. Breyer, *Zaoczne studium prawne Prawo spadkowe w praktyce*, Warszawa 1961 r., s. 1).

Przepisy w zakresie dziedziczenia ustawowego zstępnych były dwukrotnie nowelizowane. Pierwotna treść art. 1128 Prawa cywilnego ziem wschodnich była następująca: „Dzieci płci męskiej, po wydzieleniu na rzecz pozostałego przy życiu małżonka oraz córek części ich ustawowych, dzielą spadek pomiędzy sobą w częściach równych, według liczby głów; wnuki i prawnuki dzielą się z mocy prawa zastępstwa podług liczby szczepów”. W wyniku pierwszej nowelizacji dokonanej ustawą z 3 czerwca 1912 r. przepis otrzymał następujące brzmienie: „Dzieci zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej, po wydzieleniu części ustawowej na rzecz pozostałego przy życiu małżonka, dzielą spadek pomiędzy siebie w równych częściach, podług liczby osób; wnuki i prawnuki obojga płci dzielą się na mocy prawa zastępstwa podług liczby szczepów [ust. 1]. Przy dziedziczeniu majątku ziemskiego (poza obrębem miast), jak rodowego, jak i nabytego, każda córka przy synie, czyli siostra przy bracie, otrzymuje z tego majątku siódmą część. Gdyby zaś przy podziale tego majątku części synów okazały się mniejsze, aniżeli części córek to po wydzieleniu części ustawowej na rzecz owdowiałego małżonka, reszta majątku dzieli się pomiędzy synami i córkami w częściach równych [ust. 2]. W braku synów i zstępnych dzielą majątek ziemski (poza obrębem miast) według zasad, wyłuszczonych w pierwszej części artykułu niniejszego [ust. 3]”. Kolejna nowelizacja dokonana ustawą z dnia 11 maja 1922 r. o uchyleniu ograniczeń w prawach spadkowych kobiet (Dz.U. Nr 43 poz. 358) zmieniła treść przepisu w ten sposób, że „Dzieci zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej, po wydzieleniu części ustawowej na rzecz pozostałego przy życiu małżonka, dzielą spadek pomiędzy siebie w równych częściach, podług liczby osób; wnuki i prawnuki obojga płci dzielą się na mocy prawa zastępstwa podług liczby szczepów” (*Prawo cywilne ziem wschodnich, Tom X Cz. I Zводу Praw Rosyjskich*, (przekład i opracowanie) Z. Rymowicz, W. Świącicki, t. 1, 642-643). Powyższy przepis obowiązywał

od 14 czerwca 1922 r. do dnia wejścia w życie dekretu o postępowaniu spadkowym (S. Breyer, *Zaoczne studium prawne Prawo spadkowe w praktyce*, Warszawa 1961 r., s. 1 i 5). Celem nowelizacji było wyeliminowanie nierówności występujących pomiędzy spadkobiercami z uwagi na płeć. Powyższe ma istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, dlatego powinno zostać uwzględnione przez Sąd Okręgowy w W., który w toku kontroli instancyjnej ma obowiązek ustalić i stosować z urzędu właściwe przepisy prawa materialnego. W realiach rozpoznawanej sprawy, skoro spadkodawca nie pozostawił ważnego testamentu, żona spadkodawcy powinna nabyć 1/7 spadku w postaci majątku ziemskiego (pozamiejski), natomiast zstępni spadkodawcy w pozostały zakresie w równej wysokości.

W rozpoznawanej sprawie nie budzi wątpliwości, że zaskarżone orzeczenie zapadło na podstawie art. 1128 Prawa cywilnego ziem wschodnich, w brzmieniu obowiązującym do dnia 13 czerwca 1922 r., co w konsekwencji stanowi oczywiste naruszenie prawa materialnego. Jednakże w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że dokonując oceny czy doszło do rażącego naruszenia prawa, należy wziąć pod uwagę łącznie następujące okoliczności: wagę naruszonych norm, stopień ich naruszenia oraz ujemne skutki dla stron postępowania (wyroki Sądu Najwyższego z: 8 maja 2019 r., I NSNc 2/19; 30 czerwca 2021 r. I NSNc 179/20). Sąd Najwyższy kierując się powyższymi kryteriami uznał, że podniesiony w skardze nadzwyczajnej zarzut naruszenia art. 1128 Prawa cywilnego ziem wschodnich jest zasadny, Sąd Okręgowy w W. dopuścił się rażącego naruszenia przepisów materialnych.

W przedmiotowej sprawie za rażącym charakterem naruszenia prawa przemawiają następujące okoliczności. W ocenie Sądu Najwyższego, stanowisko Sądu Okręgowego w W. dotyczące stosowania prawa właściwego jest tylko częściowo uzasadnione. Należy zgodzić się z tym, że kwestia prawa właściwego dla rozpoznawanej sprawy została jedynie częściowo wyjaśniona w postanowieniu Wojewódzkiego Sądu w W. poprzez wskazanie aktu prawnego obowiązującego na terenie dawnego województwa wileńskiego w chwili otwarcia spadku. Powyższe, nie zwalniało Sądu Okręgowego w W. od zbadania treści przepisów stanowiących podstawę prawną rozstrzygnięcia Sądu Rejonowego. Samo powołanie się przez

Sąd Okręgowy w W. na prawidłowo ustalone przepisy prawa właściwego, bez zbadania ich rzeczywistej treści, nie wyczerpuje zakresu kontroli instancyjnej. Błędne ustalenie podstawy prawnej miało bezpośredni wpływ na określenie sytuacji prawnej spadkobierczyni M. G.. Bezspornym jest, że nabycie praw do spadku następuje w chwili otwarcia spadku, a postanowienie sądu w przedmiocie nabycia spadku ma jedynie charakter deklaratoryjny. Natomiast prawidłowe określenie kręgu spadkobierców oraz w jakiej części dziedziczą, ma kluczowe znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, dlatego sąd podejmuje w tym zakresie czynności z urzędu. Zaskarżone orzeczenie ogranicza prawa spadkobierczyni wynikające z obowiązujących przepisów prawa w chwili otwarcia spadku. Rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego w W. utrzymało w mocy nieprawidłowe ustalenia Sądu Rejonowego w zakresie udziałów spadkowych zstępnych po K. S., co w konsekwencji doprowadziło do pozbawienia spadkobierczyni części spadku. Ponadto nie mogło ująć uwadze Sądu Najwyższego, że to właśnie nowelizacja z 1922 roku miała zapobiegać różnicowaniu sytuacji spadkobierców ustawowych z uwagi na płeć.

Sąd Najwyższy podziela przy tym pogląd sądów niższej instancji, co do konieczności zastosowania reguł dziedziczenia ustawowego w niniejszej sprawie, nie ma także jakichkolwiek wątpliwości odnośnie do właściwości w chwili śmierci K. S. w 1942 r. co do dziedziczenia po nim prawa cywilnego ziem wschodnich II Rzeczypospolitej. Błąd materialny popełniony przez sądy dotyczył zastosowania przepisów tego prawa w wersji nieobowiązującej od wejścia w życie nowelizacji z 1922 r. (Dz. U. z 1922, Nr 43 poz. 358). Nie ulega przy tym wątpliwości, że błąd sądów niższej instancji wynikał wyłącznie z informacji błędnie przekazanej przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Świadczy o tym niezbiecie informacja zawarta w k. 5 akt (stan faktyczny z uzasadnienia zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego): „Sąd Rejonowy zwrócił się do Ministerstwa Sprawiedliwości z zapytaniem jakie przepisy obowiązywały w dniu 17.09.1941 r. w Wilnie i uzyskał w odpowiedzi tekst Prawa cywilnego ziem wschodnich Tom X cz. Zводу Praw Rosyjskich”. Wystąpienie sądu z zapytaniem (zapewne w trybie wówczas jeszcze obowiązującego art. 1143 kpc - prawo dzielnicowe było bowiem prawem obcym przyjętym przez II Rzeczypospolitą i stopniowo zastępowanym w procesie unifikacji – zwrócenie się było więc zasadne) skutkowało otrzymaniem konkretnej treści prawa. Sąd zastosował prawo, które

otrzymał. Ministerstwo Sprawiedliwości nie dostarczyło mu właściwej treści prawa i w rzeczywistości to ono wygenerowało w ten sposób błąd. Należy zauważyć, że ustalenie treści przepisów nowelizujących z 1922 r. nie było wówczas łatwe (prawo II Rzeczypospolitej nawet dziś nie jest dostępne w całości w internecie, a sprawa dotyczy roku 1999 r., gdy zasoby sieci były bardzo ubogie). Ponadto sąd, po uzyskaniu treści prawa z Ministerstwa Sprawiedliwości nie miał wątpliwości co do treści (jak się okazało błędnie dostarczonych) przepisów i nie musiał prowadzić dodatkowych ustaleń.

W konsekwencji również podniesiony w skardze nadzwyczajnej zarzut naruszenia art. 64 Konstytucji RP jest zasadny. Zgodnie z art. 64 Konstytucji RP każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia (ust. 1), a własność, inne prawa majątkowe, prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej (ust. 2). W literaturze przyjmuje się, że prawo dziedziczenia w rozumieniu art. 64 Konstytucji RP stanowi gwarancję „ochrony wolności nabywania majątku po śmierci innej osoby” (K. Zaradkiewicz (w:) *Konstytucja RP, tom I. Komentarz. Art. 1-86* (red.) M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1460). W realiach rozpoznawanej sprawy nie ulega wątpliwości, że przyjęta przez Sąd Okręgowy w W. podstawa prawna rozstrzygnięcia sprawy doprowadziła do ograniczenia praw majątkowych przysługujących spadkobierczyni w chwili otwarcia spadku.

Przechodząc do oceny przesłanki ogólnej skargi nadzwyczajnej, należy przypomnieć, że do podstawowych zasad wywodzonych z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP) należy w szczególności: zasada ochrony zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasada bezpieczeństwa prawnego jednostki. W związku z tym zarówno przebieg postępowania jak i prawomocne rozstrzygnięcie sprawy powinno zapewnić jednostce poczucie pewności co do stosowania obowiązujących przepisów prawa. W przypadku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, powyższe wyraża się w podejmowaniu z urzędu przez sąd czynności zmierzających do ustalenia kręgu spadkobierców oraz udziału w spadku poszczególnych spadkobierców. Sąd Okręgowy w W. ograniczając się jedynie do ustalenia czy sąd I instancji zastosował prawo właściwe, bez zbadania rzeczywistej

treści przepisu stanowiącego podstawę prawną rozstrzygnięcia, naruszył art. 1128 Prawa cywilnego ziem wschodnich i w konsekwencji pozbawił spadkobierczynię właściwej ochrony sądowej. W ocenie Sądu Najwyższego, sprawa rozstrzygnięta z naruszeniem art. 1128 Prawa cywilnego ziem wschodnich narusza jednocześnie konstytucyjną zasadę demokratycznego państwa prawnego, w tym wynikającą z art. 2 Konstytucji RP zasadę zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego oraz art. 64 Konstytucji RP w zakresie prawa do dziedziczenia.

Zgodnie z art. 115 § 2 u.SN, jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1 u.SN, a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 u.SN. Przyjmuje się, że przepisy art. 89 § 4 i art. 115 § 2 u.SN stanowią *lex specialis* w stosunku do art. 91 § 1 u.SN. W związku z tym, uchylenie zaskarżonego orzeczenia jest dopuszczalne jedynie, gdy jest to uzasadnione w świetle zasad lub wolności i prawa człowieka i obywatela określonych w Konstytucji (wyroki Sądu Najwyższego z: 23 czerwca 2021 r., I NSNc 144/21; 28 lipca 2021 r., I NSNc 179/20).

Prokurator Generalny wniósł skargę nadzwyczajną po upływie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, co w myśl przytoczonego art. 115 § 2 u.SN powinno stanowić podstawę do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa. Jednocześnie, w wyniku wydania zaskarżonego orzeczenia doszło do naruszenia konstytucyjnych wartości przysługujących spadkobierczyni na podstawie art. 2 i art. 64 Konstytucji RP. Sąd Okręgowy w W. ograniczając się jedynie do formalnego sprawdzenia czy sąd I instancji zastosował prawo właściwe wskazane przez Sąd Wojewódzki w W., bez zbadania rzeczywistej treści przepisów stanowiących podstawę prawną rozstrzygnięcia, naruszył podstawowe zasady i gwarancje konstytucyjne, składające się na klauzulę demokratycznego państwa prawa (art. 2 Konstytucji RP). Wobec powyższego, Sąd Najwyższy biorąc pod uwagę okoliczność, że zaskarżone orzeczenie nie wywołało

nieodwracanych skutków prawnych w sferze stosunków cywilnoprawnych (rozstrzygnięcie spadkowe jest niezbędne dla stron celem ustalenia prawa do rekompensaty, o którym mowa w Ustawie z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jednolity: Dz. U. z 2017 poz. 2097) oraz wagę i stopień naruszonych norm przez Sąd Okręgowy w W., skutkujących pozbawieniem spadkobierczyni właściwej ochrony prawnej wynikającej z art. 2 i 64 Konstytucji RP uznał, że wydanie orzeczenia na podstawie art. 91 § 1 u.SN, pomimo upływu pięcioletniego terminu od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, jest uzasadnione.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 u.SN uchylił zaskarżone postanowienie w całości i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w W..

O wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł na podstawie z art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN.